

New Deal, Fair Deal?

Nieuwe 'New Deals' schoten de voorbije maanden als paddenstoelen uit de grond. Rode draad is de fundamentele kritiek op ons huidig economische systeem, een gevoel van urgentie, een gezamenlijke aanpak van alle stakeholders in de maatschappij en niet in het minst, de roep om een grotere (leiders)rol van de overheid. Allemaal prima initiatieven, maar zijn ze verregaand genoeg om ook echte globale rechtvaardigheid te realiseren? Leida Rijnhout maakt een analyse.

Wordt de New Deal behalve een Green Deal ook een Fair Deal?

De New Deal van de UNEP

In maart kwam de UNEP, het milieuprogramma van de VN, als voorbereiding op de G20, met een Global Green New Deal. Een beleidsbrief, met een aantal concrete voorstellen, samengesteld door meerdere VN-instellingen, die de moeite waard is te lezen. Wat opvalt is dat de UNEP, eigenlijk veel meer dan de beleidsbrieven van de UNDP (ontwikkelingsprogramma van de VN), de link legt tussen milieuthema's en structurele armoede terwijl de UNDP vaak blijft steken in de traditionele hulpgedachte. Er zijn drie grote doelen gedefinieerd: de wereldeconomie laten herleven, banen behouden en creëren en kwetsbare groepen beschermen. Voor een milieuoorganisatie toch al erg dicht tegen duurzame ontwikkelingsdoelen. De UNEP stelt duidelijke ontwikkelingsdoelen gebaseerd op een visie om deze doelen te realiseren binnen de limieten van ons ecosysteem en binnen de draagkracht van de aarde.

Er wordt sterk de nadruk gelegd op een verandering van de internationale en nationale beleidsstructuren, omdat het huidige raamwerk niet voldoet en omdat het nodig is de onduurzame productie- en consumptiepatronen om te buigen. UNEP stelt dat we dit crisismoment niet voorbij mogen laten gaan om tot een noodzakelijk paradigm shift te komen, die bijdraagt aan de menselijke beschaving en die haar aan de vernietiging doet ontsnappen.

Volgens het rapport is er een groot misverstand dat er een trade off zou zijn van economische groei naar milieubeheer. Het stelt terecht dat in werkelijkheid het tegenovergestelde waar is. Duurzame economische activiteiten zijn juist afhankelijk van een verantwoord beleid om natuurlijke hulpbronnen te

gebruiken. Dat is vooral het geval in de ontwikkelingslanden waar ze – meer dan elders – van natuurlijke hulpbronnen afhankelijk zijn voor hun consumptie. Er is bijvoorbeeld berekend dat 7,3% van het BNP van India alleen al komt uit het verbruik van woudproducten, maar dat dit 57% is van het 'BNP van de armen'. De vernietiging van bossen, vervuiling, vermindering van schoon water en klimaatverandering heeft een onevenredige impact op de armere bevolking. Als we doorgaan met business-as-usual, nog steeds volgens hetzelfde rapport, dan stevenen we af op een nog verdere verarming van deze kwetsbare groepen.

UNEP breekt een lans voor verregaande belastinghervorming en een verschuiving in investeringen. Meer belasting op de 'bads' (milieubelasting, speculatie, ...) en minder op de 'goods' (arbeid, groene technologie, ...). En veel meer investeringen in niet fossiele energiebronnen en biologische en kleinschalige landbouw.

Is de Green New Deal ook fair?

Waar het rapport helaas niet over rept is over een verregaande globale herverdeling van kapitaal en gebruik van natuurlijke hulpbronnen. Ook de New Green Deal van de progressieve Britse denktank New Economic Foundation (NEF) gaat niet zo ver. Ook zij focussen sterk op groene investeringen en herziening van de economische structuren. De Europese Groene fractie omarmt de Green Deal van NEF en durft ook niet zo ver te gaan dat ze pleiten voor meer herverdeling. Politiek gezien is het natuurlijk ook niet verkoopbaar om je kiezers duidelijk te maken dat als we echt willen gaan naar een rechtvaardige verdeling we meer zullen moeten 'afgeven'

dan de tot symbool uitgegroeide 0,7% van ons BNP maar dat we door onze ecologische voetafdruk minstens te halveren meer zullen moeten bijdragen aan de ontwikkelingskansen van de armere bevolkingslagen in het Zuiden. En dat vraagt iets meer opoffering.

VODO heeft inmiddels twee conferenties georganiseerd over een duurzame en solidaire economie. De verklaring van Tilburg en het Appèl van Antwerpen zijn twee uitkomsten van de conferenties. Daarin wordt wel sterk gepleit voor die herverdeling. Verder in deze Zacht Geritsel kunt U het verslag lezen van de door VODO en Europese collega-organisaties ingerichte studiemorgen in het Europees Parlement over 'socially sustainable economic degrowth'. Vanuit de noodzaak dat Europa drastisch moet reduceren in het gebruik van natuurlijke hulpbronnen en productie van afval werden grote vraagtekens gezet bij de obsessieve doelstellingen van economische groei in Europa uit de Lissabonstrategie. Er werd een pleidooi gehouden dat Europa moet krimpen in een aantal sectoren, eenvoudigweg omdat de natuurlijke hulpbronnen niet aanwezig zijn om onze groei-doelstellingen te vrijwaren. En al helemaal niet als je het recht op groei in de ontwikkelingslanden serieus neemt.

BNP-verlies wil niet automatisch zeggen dat er een verlies is aan welvaart en welzijn. Ecologische en sociale indicatoren tonen aan dat het ons welzijn er niet op vooruit gaat met de BNP-groei. De Britse Commissie voor Duurzame Ontwikkeling heeft onlangs een rapport uitgebracht met de titel 'Prosperity without growth'. Hierin wordt duidelijk aangegeven dat BNP-groei geen enkele garantie geeft op welvaart. En groei van welzijn en welvaart zou toch de doelstelling moeten zijn van eender welke politiek beleid.

Groei, milieu en het Zuiden

Ook in de zuidelijke landen zijn de debatten levendig. In de groeielanden in het Zuiden heeft een deel van de bevolking steeds meer oog voor de valkuilen die een ongebreidelde economische groei met zich meebrengt. In maart vond een driedaagse workshop plaats in Kuala Lumpur waar met een veertigtal ngo's (waaronder VODO), kmo's, bankiers en Fair Trade organisaties uit Zuidoost-Azië gesproken werd over hoe een solidaire en duurzame economie wereldwijd te bereiken en wat de bijdrage kan zijn vanuit het Zuiden. In deze regio is dat belangrijk omdat de Aziatische tijgers niet altijd even duurzaam te werk gaan. En ook de kloof tussen de (nieuwe) rijken en de armen en de milieudegradatie wordt er schrijnender. Maar er zijn vele mogelijkheden ter verbetering van het ecosysteem en sociale ongelijkheid die men nu nog laat liggen. Het is hoopgevend dat middenveldorganisaties, middenstanders, maar ook academici en sommige overheden in het Zuiden ook het pad op gaan van Duurzame Ontwikkeling. Men heeft er alleen maar bij te winnen.

Leida Rijnhout

Report UK Sustainable Development Commission:
'Prosperity without growth':
[www.sd-commission.org.uk/publications/
downloads/prosperity_without_growth_report.pdf](http://www.sd-commission.org.uk/publications/downloads/prosperity_without_growth_report.pdf)

Tweede generatie biobrandstoffen: zijn ze wel duurzaam?

Biobrandstoffen leken aanvankelijk een veelbelovend alternatief voor fossiele brandstoffen. Ze kunnen gelijktijdig een antwoord bieden op de toenemende broeikasgasuitstoot van de transportsector en het bevoorradingsprobleem. En bovendien konden ze een nieuwe impuls geven aan de landbouwsector. Maar dit hoeraverhaal bleek weldra genuanceerder en minder optimistisch te zijn.

Ongewenste neveneffecten

Al gauw bleek dat de teelt van energiegewassen als grondstof voor biobrandstof enkele serieuze ecologische, sociale en macro-economische problemen met zich meebrengt. De toenemende druk op grond door energieteelten brengt concurrentie teweeg met andere vormen van landgebruik zoals voedselproductie, veeveelt, bossen, natuurlijke leefomgeving voor inheemse volken, ... Wereldwijd zien we stijgende voedsel- en grondstoffenprijzen wat vooral in ontwikkelingslanden een gevaar betekent voor de voedselveiligheid. Directe en indirecte wijzigingen in landgebruik veroorzaken een enorme broeikasgasuitstoot die vele keren groter is dan wat er door het gebruik van biobrandstoffen kan worden vermeden en vormen een bedreiging voor de bestaande biodiversiteit. Ook de landrechten van de lokale gemeenschappen en inheemse volkeren komen in het gedrang en de arbeidsomstandigheden op de grootschalige plantages zijn vaak ver beneden de internationale minimumnormen.

Toch heeft de Europese Commissie eind vorig jaar toch een verplichte doelstelling vastgelegd om in de transportsector 10% hernieuwbare energie te realiseren tegen 2020.

In theorie kan deze doelstelling gehaald worden door verschillende soorten hernieuwbare energie (elektriciteit, waterstof), maar in de praktijk zal dit grotendeels ingevuld worden door biobrandstoffen. In de Europese Richtlijn werd een beperkte set duurzaamheidsvoorwaarden vastgelegd, maar deze zijn absoluut onvoldoende om duurzaamheid van biobrandstoffen te garanderen. Er wordt in het biobrandstoffendiscours steeds vaker verwezen naar de tweede (en volgende) generaties biobrandstoffen om deze doelstelling in te vullen die wel duurzaam zouden zijn.

Maak plaats voor de volgende generaties?!

Eerste generatie biobrandstoffen zijn biobrandstoffen waarvoor conventionele technieken worden gebruikt om suiker-, zetmeel- of oliehoudende gewassen en restproducten om te zetten in vloeibare biobrandstoffen zoals ethanol die uit suikerbieten wordt gewonnen. Toekomstige generaties biobrandstoffen worden geproduceerd uit celluloserijke organische materialen die via geavanceerde technologieën omgezet kunnen worden naar vloeibare brandstoffen. Zowel planten als afvalstromen kunnen de grondstof vormen voor tweede generatie biobrandstoffen. Energieteelten voor tweede generatie biobrandstoffen zijn energie-efficiënter en leggen minder beslag op waardevolle landbouwgrond. Ze kunnen gemaakt worden uit niet-voedselgewassen (grassen, snelgroeiende houtsoorten) waardoor er minder concurrentie is met voedselproductie en andere vormen van landgebruik. Geschikte afvalstromen zijn organisch-biologische reststromen zoals houtafval (bosbouw en bosbeheer, houtverwerkende nijverheid), groenafval van particulieren, bedrijven of overheden (o.a. bermgras), opgehaald afval (GFT, organische fractie van huishoudelijk afval). Op langere termijn zouden grondstoffen gebruikt kunnen worden die volledig onafhankelijk zijn van akkerland, zoals algen die in het water geteeld kunnen worden.

De duurzaamheid van tweede generatie biobrandstoffen is echter verre van evident. Er zijn duidelijke aanwijzingen dat de teelt van tweede generatie energiegewassen eveneens duurzaamheidsproblemen met zich mee zal brengen, voornamelijk gerelateerd aan grootschalige monoculturen in het zuiden. De teelt van deze grondstoffen vergt ook land, water en nutriënten. Het is onjuist om te stellen dat er geen con-

currentie met voedsel zou zijn. Net als bij traditionele energiegewassen, kunnen grootschalige energieplantages voor de tweede generatie verschuivingen veroorzaken van zowel de voedselproductie als de koolstofemissies. Specifieke energieteelten (vb jatropha) van de tweede generatie beloven een efficiënter gebruik van de natuurlijke rijkdommen aangezien ze hoge opbrengsten zouden hebben met weinig input en dus op marginale gronden geteeld kunnen worden. Maar gronden die marginaal zijn vanuit agronomisch perspectief, zijn dit niet noodzakelijkerwijs vanuit sociaal en ecologisch perspectief. Vaak hebben deze gronden een grote biodiversiteitswaarde en zijn ze de thuis van inheemse volken en lokale gemeenschappen. Ook de rol van biotechnologie in de technologische ontwikkelingen wordt erg gecontesteerd want de introductie van genetisch gemanipuleerde organismen (GGO's) vormen een bedreiging voor de bestaande biodiversiteit en ecosystemen.

Plannen om fossiele brandstoffen te vervangen door biobrandstoffen botsten weldra op fundamentele ecologische en sociale bezwaren. Ook de tweede generatie biobrandstoffen lijken nog niet klaar om de brandstofmarkt te veroveren.

Is afval de reddende engel?

Afvalstromen van particulieren, bedrijven of overheden (o.a. bermgras, frituurolie, GFT, organische fractie van huishoudelijk afval) bieden wel een beloftevol alternatief als grondstof voor tweedegeneratie-biobrandstoffen. Met reststromen van bosbouw en landbouw moet dan weer omzichtiger worden omgesprongen, rekening houdend met allerlei concurrerende toepassingen. Organisch 'res't materiaal is bijvoorbeeld absoluut noodzakelijk voor het behoud van de bodemkwaliteit.

Ondanks de theoretische klimatologische voordelen ten opzichte van de eerste generatie is het niet waarschijnlijk dat nieuwe biobrandstoffen op korte termijn een rol van betekenis zullen spelen in de transportsector. In de eerste plaats

omdat het nog lang zal duren eer tweede generatie biobrandstoffen op commerciële schaal beschikbaar zullen zijn. Er zijn nog een hoop technologische doorbraken nodig om het productieproces economisch leefbaar en energetisch efficiënt te maken. We zullen het dus nog een tijdje moeten doen met de huidige biobrandstoffen. Vaak wordt geargumenteed dat deze een brug vormen voor de toekomstige generaties biobrandstoffen en dus een noodzakelijk kwaad zijn. Maar het is een misvatting dat technologieën voor tweede generatie voortbouwen op de eerste. Integendeel, investeringen in eerste-generatietechnologieën kunnen een barrière vormen voor een snelle implementatie van tweede-generatie, omdat de twee met elkaar concurreren. Door de enorme investeringen die nu al werden gedaan in productie-entiteiten voor eerste generatie biobrandstoffen, is het weinig waarschijnlijk dat die op korte termijn vervangen zullen worden door nieuwe productie-entiteiten.

Een race op biobrandstof

Momenteel is een enorme race bezig om de technologische toekomst van biobrandstoffen te sturen. Er zijn heel veel politieke en economische belangen gemoeid in de vraag naar toekomstige generatie biobrandstoffen. Er wordt dan ook een stevig potje gelobbyd om het potentieel van deze of

gene technologie naar voor te schuiven en het beleidsproces en investeringsbeslissingen te beïnvloeden. Het beleid voor de stimulering van nieuwe en traditionele technologieën moet gebaseerd worden op een duidelijk en genuanceerd beeld van de mogelijkheden en beperkingen van biobrandstoffen. De overheid moet een omvattende energiebeleid uitstippelen, waarin de nadruk ligt op energie-efficiëntie en het beheersen van de vraag, niet in het minst voor de transportsector. Daarnaast moeten alternatieve energiebronnen worden ontwikkeld, waarbij de verschillende mogelijkheden rationeel tegen elkaar worden afgewogen.

An Heyerick

Een sociaal-ecologische hervorming van de fiscaliteit

Om de reflectie over dit thema vooruit te helpen, gaf het Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling (VODO) op 27 maart 2009 het woord aan Paul Metz, een chemicus en econoom die in Nederland ondernemers, maatschappelijke organisaties en overheden adviseert over maatschappelijk verantwoord ondernemen, ecofiscaliteit en klimaatverandering.

De Belangrijke bouwsteen voor een groene New Deal

Vanuit verschillende hoeken wordt vandaag de dag gepleit voor een groene New Deal om tegelijkertijd de financiële crisis, de economische crisis, de klimaat- en energiecrisis aan te pakken. De groene New Deal is een overheids-investeringsprogramma dat ecologische productie en innovatie centraal stelt. Een sociaal-ecologische belastinghervorming kan een belangrijk onderdeel vormen van zo'n investeringsprogramma. Een dergelijke hervorming houdt in dat arbeid fiscaal goedkoper wordt en milieu-, grondstoffen- en grondgebruik duurder.

Arbeid kan goedkoper gemaakt worden door de belasting op arbeid en sociale bijdragen te verlagen. Milieugebruik kan duurder gemaakt worden door een 1| een wetgeving, die eisen stelt aan de efficiëntie of uitstoot van vervuiling; 2| minder of lagere subsidies met negatieve milieueffecten, zoals subsidies voor intensieve landbouw of woon-werkverkeer per auto; 3| meer of hogere milieubelastingen. Milieubelastingen worden doorgaans onderverdeeld in drie categorieën, met name: belastingen op energie (bv. accijnzen op benzine, diesel en huisbrandolie); belastingen op vervoer (bv. de verkeersbelasting en de belasting op inverkeerstelling) en de belastingen op vervuiling (bv. de heffing op drankverpakking, heffingen op uitstoot van verzurende en klimaatveranderende gassen en de heffing op afvalwaterzuivering).

Volgens Paul Metz is het wenselijk om in het kader van een sociaal-ecologische belastinghervorming te pleiten voor een verlaging of afschaffing van perverse heffingen zoals de BTW en de registratierechten. Waarom niet de BTW, de belasting op de toegevoegde waarde verlagen en de belasting op de vervuilende componenten van producten verhogen? Waarom de registratierechten niet verlagen of afschaffen? Deze rechten weerhouden veel ouderen er namelijk van om naar een kleinere woning te verhuizen die beter aangepast is aan hun verlaagde ruimtebehoeften wanneer hun kinderen het huis uit zijn en anderen om dicht bij hun werk te gaan wonen, waardoor veel energie en kosten kunnen worden bespaard.

Obstakels voor een hervorming

Er bestaan verschillende obstakels die een sociaal-ecologische belastinghervorming in de weg staan.

- 1| Te weinig kennis over de sociale, economische en milieugevolgen van een sociaal-ecologische belastinghervorming. Dit gebrek aan kennis creëert wantrouwen waardoor het draagvlak ervoor erg klein is en in verschillende landen, waaronder België nog niet hoog op de politieke agenda staat. Daarom moet er meer onderzoek verricht worden naar de sociale, economische en ecologische gevolgen ervan en op die manier kan het wantrouwen tot een minimum worden herleid.
- 2| De vrees dat een sociaal-ecologische belastinghervorming neerkomt op een verhoging van de totale belastingdruk: een sociaal-ecologische belastinghervorming is

Paul Metz: "Activiteiten die een zeer grote negatieve impact uitoefenen op het leefmilieu moeten zo snel mogelijk belast worden en dit liefst op Europees niveau."

een herstructurering van het belastingstelsel waarbij de opbrengsten niet dienen om de staatskas te spijzen, maar teruggestuurd worden naar burgers en bedrijven via een verlaging van de belasting op arbeid of een verhoging van milieugerichte subsidies. Er is dus geen sprake van een verhoging, maar wel van een verschuiving van de belastingdruk.

- 3| De vrees dat de overheidsfinanciën en de sociale zekerheid in gevaar worden gebracht. Wanneer de hogere en nieuwe milieubelastingen hun doel bereiken, verkleint de belastbare basis en dalen de fiscale inkomsten voor de overheid omdat producenten en consumenten kiezen voor een niet of minder belast alternatief. Dit is in andere landen tot nu toe zonder probleem opgevangen door de tarieven te verhogen en meer ecoheffingen in te voeren.
- 4| De vrees voor nefaste sociale gevolgen. Indien de milieubelastingen voor iedereen, ongeacht zijn of haar inkomen, even hoog zijn, dan worden de minder begoeden zwaarder getroffen. Hieraan kan worden tegemoet gekomen door een hogere belastingvrije voet in de loonbelasting of een ecodividend aan alle burgers te betalen uit de opbrengst van de ecoheffingen.
- 5| De vrees voor een verlies aan concurrentievermogen wanneer andere landen geen vergelijkbare sociaal-ecologische belastinghervorming doorvoeren. Verschillende wetenschappelijke studies tonen aan dat een budget-neutrale sociaal-ecologische belastinghervorming macro-economisch een neutrale of licht positieve impact heeft en dat de impact ervan verschilt per sector. Voor de meeste sectoren (vnl. de arbeidsintensieve sectoren) is de impact neutraal of positief omdat de stijgende energie- en transportkosten die voortvloeien uit de hogere en nieuwe milieubelastingen gecompenseerd worden door de sociale bijdrageverminderingen. Voor de energie-intensieve industrie daarentegen is de impact negatief omdat de sociale bijdrageverminderingen niet volstaan om de stijgende energie- en transportkosten die voortvloeien uit

de hogere en nieuwe milieubelastingen te compenseren. Hier is EU-harmonisering zeer gewenst. Aan energie-intensieve bedrijven zou een tijdelijke milieubelastingverlaging kunnen worden toegestaan op voorwaarde dat ze een grotere energie-efficiëntie realiseren.

- 6| De vrees voor scheefgetrokken concurrentieverhoudingen en de daaruit voortvloeiende problemen bv. delocalisatie van de productie en de tewerkstelling naar landen waar de nieuwe en hogere milieubelastingen niet van toepassing zijn. Door de belastingen op primaire grondstoffen die in België schaars zijn en dus vaak geïmporteerd worden te verhogen, zullen bepaalde bedrijven ervoor opteren om (een deel van) hun productie te outsourcen naar het buitenland maar door de productie of een deel ervan te outsourcen, exporteer je ook de milieuvuiling die deze productie met zich meebrengt. Milieudumping kan worden tegengegaan door invoerheffingen in te stellen op milieuvuulende producten en diensten die afkomstig zijn uit landen waar de hogere en nieuwe milieubelastingen niet gelden. Aan bedrijven die veel primaire grondstoffen gebruiken, zou een tijdelijke subsidie kunnen worden uitgekeerd wanneer ze overschakelen op secundaire grondstoffen ter vervanging van primaire grondstoffen.

Naar een Schengen-akkoord voor een sociaal-ecologische belastinghervorming

De onzekerheid over de effectiviteit van een sociaal-ecologische belastinghervorming moet zo veel mogelijk worden weggenomen door de effectiviteit van deze hervorming te optimaliseren. Daarom is het van belang:

- a| zo snel mogelijk te beginnen met het belasten van activiteiten die een zeer grote negatieve impact uitoefenen op het leefmilieu en dit liefst op EU-schaal. Zo snel mogelijk, want de leefmilieuproblematiek vraagt dringend om een oplossing en het prijsmechanisme werkt efficiënt, maar traag. Voorbeelden zijn: de uitstoot van broeikasgassen; grond- en watergebruik; het gebruik van snel uitputtende grondstoffen zoals fosfor en metalen; het gebruik van fossiele energiebronnen;
- b| de tarieven van de milieubelastingen hoog genoeg vast te stellen want de ervaring leert dat milieubelastingen slechts licht positieve milieu-effecten sorteren die niet groot genoeg zijn om van een statistisch significant positief effect op het leefmilieu te spreken wanneer ze te laag zijn;
- c| meetbare doelstellingen voorop te stellen en de resultaten van de hervorming op regelmatige basis te evalueren zodat bijsturing mogelijk is.

We moeten in gedachten houden dat men nationaal veel meer kan dan men denkt en dat de ervaring leert dat de EU vooral in actie komt als er een voorhoede bestaat. Idealiter zouden de EU-lidstaten die voorstander zijn van een sociaal-ecologische belastinghervorming naar analogie met het Schengen-akkoord (d.i. een akkoord tussen een aantal Europese landen) voor het vrije verkeer van personen een Schengen-achtig akkoord moeten sluiten om een significante sociaal-ecologische belastinghervorming mogelijk te maken, die veel directe wetgeving overbodig maakt om dezelfde ambitieuze milieu- en sociale doelen te bereiken.

Michèle Pans
mipa@ccecrb.fgov.be
Centrale Raad voor het Bedrijfsleven

Een te heet gewassen economie?

Een themadag over een Economische Krimp

Op 16 april organiseerde VODO samen met de Club van Rome en op uitnodiging van Europarlementslid Bart Staes een sessie over het thema 'Degrowth' of Economische Krimp in het Europese Parlement. Kernboodschap was vooral dat we op zoek moeten gaan naar andere manieren van consumeren, produceren en welvaart. Wat volgt is geen woordelijk verslag maar enkele van de aandachtspunten die uit de sessie naar voren kwamen.

Hoe de Krimp groeide

Helemaal nieuw is die roep om onze economie die door groei geobsedeerd is, te vervangen niet. Naast VODO werd deze sessie in het Europese Parlement georganiseerd door de Club van Rome, de internationale denktank die veertig jaar geleden al het rapport 'Limits to Growth' publiceerde. In dat historisch document werd al aangekondigd dat de economische groei op de grenzen van ons biosysteem zou botsen. Tijdens de oliecrisis van de jaren zeventig kreeg het rapport veel weerklank maar toen die crisis wegdeemsterde en plaats ruimde voor het economische neoliberal beleid van de Thatchers en Reagans van deze wereld, werd het rapport verguisd en zijn conclusies betwist. Maar de huidige klimaat- en economische crisis katapulteerden enkele van de uitgangspunten weer naar het centrum van het maatschappelijk debat. Toch is het gedachtegoed rond degrowth de voorbije decennia nooit echt volledig weggeweest. Vooral in

Rebound

Francois Schneider, activist en onderzoeker binnen de Franse décroissancebeweging baseerde zijn betoog op de conclusies van de Conferentie van Parijs, gehouden in april 2008. De verklaring van die conferentie riep ons op de economie af te stemmen op de capaciteit van onze ecosystemen en om onze welvaart op wereldschaal te herverdelen. Doen we dat niet dan sterven we af op een economische ramp. De Conferentie riep daarom op tot een paradigmaverschuiving van een 'onbeperkte' economische groei naar een economie op maat. Die verschuiving impliceert een ontgroeiings-scenario van de rijke landen om mondiaal de levenskwaliteit te garanderen en de negatieve ecologische impact terug te schroeven. Schneider motiveert het ontgroeiingsidee vanuit de aanwezigheid van een reboundeffect dat ons economisch bestel belet echte oplossingen te vinden voor de ecologische en sociale problemen van vandaag. Dat effect houdt in dat

van de rijke landen en meer begoeden aan banden te leggen. Dat eerste creëert ongewenste sociale effecten. Het tweede scenario behoudt de mogelijkheid van een welvaarts-herverdeling.

Strategieën voor de krimp

Binnen het ontgroeiingsdenken onderscheidt Schneider verschillende strategieën. Enkele voorbeelden:

- 1 Het beperken van de financiële mogelijkheden: het verminderen van het budget en monetaire volumes om grondstoffen aan te kopen op voorwaarde dat dit gekoppeld wordt aan een herverdeling van de welvaart.
- 2 Communicatie en marketingstrategieën die het rebound-effect versterken aan banden leggen en vervangen door informatiestromen die consumenten bewust maken.
- 3 Nieuwe manieren van tijdsbesteding. Nu besteden we te veel tijd om te produceren (geld te verdienen) en te consumeren (geld te verteren). Door te opteren voor nieuwe manieren van tijdsinvulling kunnen we die spiraal doorbreken.

Gebruik van grondstoffen niet te ontkoppelen

Een gelijkaardig verhaal kregen we te horen van Stefan Giljum van het Sustainable Europe Research Institute (SERI). Hij wees ons op het feit dat de economische groei beperkt werd door twee ecologische factoren: de schaarste van grondstoffen waarvan een aantal over hun piek zijn en de beperkte biocapaciteit. De technologie kent haar grenzen en de Europese ontkoppelingstrategieën leiden daarom nergens heen. Ontkoppeling is de strategie die Europa voorstelt om onze economische groei minder afhankelijk te laten zijn van het kwantitatief gebruik van natuurlijke grondstoffen. Beleidsinstrumenten gericht op technologische efficiëntie worden aangemoedigd in een poging om meer economische welvaart of groei (BBP) te creëren door efficiënter met grondstoffen om te gaan en tegelijk de negatieve milieueffecten te verlagen. Volgens SERI is dat echter een mission impossible omdat de technologische mogelijkheden om grondstofgebruik los te koppelen van hun milieueffecten eerder beperkt zijn en niet toepasbaar op een schaal die groot genoeg is om het verschil te maken op macroniveau. De enige oplossing lijkt dan het gebruik van grondstoffen aan banden te leggen en dat lijkt alleen mogelijk in een wereld zonder economische groei.

Joan Martinez-Alier (Universiteit van Barcelona) bracht de nood aan een ontgroeiingsstrategie in verband met de huidige economische en klimaatcrisis. Het systeem van emissierechten blijkt in de huidige crisis niet te doen wat het zou moeten doen. Door de verminderde productiviteit dalen de marktprijzen voor die rechten. Ze worden niet gebruikt en de ongebruikte worden door verschillende sectoren op de markt gegooid. Daardoor wordt het hele systeem eigenlijk een hinderpaal voor een efficiënt klimaatbeleid. Het werd bedacht door Europese bureaucraten die uitgingen van een permanente groei en de mogelijkheid van een economische crisis als deze niet incalculeerden.

Leida Rijnhout (VODO) tenslotte bracht het concept van degrowth in verband met dat van ecologische schuld. We leggen beslag op meer natuurlijke grondstoffen dan waar we recht op hebben om onze groei en welvaart in stand te houden. Dat is een vorm van diefstal en krimpstrategieën vragen om een wettelijke en politiek kader die een herverdeling en een inlossing van de ecologische schuld mogelijk moeten maken.

Thomas Ducheyne

Op uitnodiging van Europarlementslid Bart Staes (links op de foto) organiseerden VODO en de Club van Rome een infosessie over Economische Krimp die een eind moet maken aan de uitbuiting van mens en milieu.

Frankrijk is er sprake van een echte décroissancebeweging. Die beweging grijpt terug naar het onorthodoxe denken van de Roemeense econoom Georgescu-Roegen (1906-1994). Onorthodox omdat de heersende dogma's waaraan de meeste economen zich vastklampen zijn koude kleren niet raakten. Zo betwistte hij de bijna unaniem aangenomen noodzakelijkheid van een permanente groei. Zijn kritiek was dat de moderne economie vooral focust op monetaire stromen (die hun uitdrukking vinden in een indicator als het bruto binnenlands product) maar dat welvaart eigenlijk wordt gecreëerd door het aanwenden van energie om van ruwe materialen economische goederen en diensten te maken. Een economisch systeem is volgens die theorie een systeem waar de wetten van de thermodynamica van toepassing zijn. Vooral de tweede wet is hier van belang. Die stelt dat hoewel de hoeveelheid energie altijd dezelfde blijft, de entropie toeneemt. Of in mensentaal: de totale hoeveelheid bruikbare energie daalt wanneer ze ingezet wordt in productie- en consumptieprocessen, de onbruikbare stijgt. Toegepast op de economie betekent dit dat heel wat bruikbare energie en materiaal in onze economie verloren gaat in de vorm van afval en emissies. Het geloof van de economen in de onuitputbare mogelijkheden van de technologie om schaars geworden grondstoffen en energiebronnen door andere te vervangen en om de productiviteit van energie en materiaal permanent te verhogen, is een illusie. En op die illusie is ons groeidenken gebaseerd.

bijvoorbeeld het toepassen van een milieuefficiëntere technologie neveneffecten produceert die het tegenovergestelde doen. Een voorbeeld op microniveau is een gezin dat een jaar lang energie bespaart en met het vrijgekomen geld een vliegtuigreis boekt. Of een supermarkt die gratis plastic zakken bant, de kostendaling vertaalt in een prijsvermindering en dus meer verkoopt.

Op macroniveau zien we gelijkaardige zaken: computers werden steeds efficiënter zonder dat dat een positieve impact op het milieu had. Het veroorzaakte een hausse in de verkoop van laptops en computers waardoor de milieukosten stegen in plaats van daalden. Het vertrekpunt van Schneider is dan ook dat ingrepen die de efficiëntie verhogen falen omwille van de dominantie van de groeigedachte. Economische ontgroeiingsstrategieën zijn nodig en die impliceren een inperking van onze productie- en consumptiepatronen.

Maar hoe moeten we ontgroeien? Opnieuw een voorbeeld uit onze microwereld: wanneer drie gezinnen elk een wagen kopen die minder benzine verbruikt, is de kans groot dat ze met die wagen meer kilometers zullen afleggen. Het positieve technologische milieueffect wordt teniet gedaan door een economisch reboundeffect. Maar wanneer die gezinnen overstappen op een systeem van autodelen en vrijwillig hun consumptiecapaciteit verlagen, dan is de kans op een reëel milieueffect groter. Op macroniveau kan een krimp-effect op twee manieren worden bereikt: ofwel door de prijzen van grondstoffen drastisch te verhogen of door de consumptie

Transities voor steden en gemeenten

Onze samenleving staat voor een heel aantal uitdagingen: klimaatsverandering, het pieken van de olievoorraden, de vergrijzing van de bevolking, de toenemende migratie, ... Dit zorgt ervoor dat, of we nu willen of niet, onze samenleving fundamenteel zal veranderen. Uiteraard niet van vandaag op morgen, maar wel op lange termijn. Wat vaak vergeten wordt is dat dit ook voor gemeenten en voor lokale besturen consequenties zal hebben. En dat ook zij zich hiertegen kunnen wapenen.

Regimes, Landschappen en Niches

In de wetenschappelijke literatuur worden structurele veranderingen van de maatschappij of van een deelsysteem van de maatschappij omschreven als transities. Deze term is afkomstig uit de populatiedynamica en de bevolkings-sociologie die de demografische veranderingen in de maatschappij bestuderen. De demografische transitie is een voorbeeld van een structurele verandering waarbij een samenleving van een hoog geboorte- en sterftcijfer naar een laag geboorte en sterftcijfer evolueert. Andere voorbeelden van transities in de energievoorziening zijn de overgang van biomassa en spierkracht naar kolen en later de overgang van kolen naar aardgas en aardolie. Die veranderingen gaan vaak met horten en stoten: dan is het weer een paar jaar stil en dan komt alles ineens weer in beweging. Het duurt dan ook 1 tot 2 generaties eer een systeem veranderd is. Crisissen zijn hierin heel belangrijk.

Om de transities te beschrijven ontwikkelde men het 'multi-level perspectief', dat uitgaat van drie niveaus. Het eerste niveau is het regime, bijvoorbeeld het gangbare energie regime gebaseerd op fossiele brandstoffen. Elke regime is een logisch samenhangend geheel van verschillende actoren en bevat ongeschreven regels en verwachtingen over hoe iets normaal functioneert. Een voorbeeld van zo'n regime is of was het energieregime met centrale opwekkingsplaatsen voor elektriciteit, aangedreven door fossiele brandstoffen of nucleaire energie.

in het regime. Een aantal jaren geleden was zonne-energie een kleine niche, en werden zonnepanelen enkel geïnstalleerd door een klein aantal overtuigden. Ondertussen is deze niche op weg het energie-regime onder druk te zetten. Sommige niches breken door en vervangen het gangbare regime, andere niches verdwijnen of blijven niches (denk maar aan de bio-landbouw).

Willen we een duurzame transitie, dan moeten we onze pijlen voornamelijk richten op de regimes. Op dit ogenblik staan heel wat regimes onder druk. Ten eerste is er een sterk druk vanuit het landschap door zaken zoals de klimaatsverandering. Maar ook binnen niches zelf kunnen interne tegenstellingen ontstaan die kunnen groeien (denk bijvoorbeeld aan het file-probleem binnen het mobiliteitsregime) Langs de andere kant ontstaan er een aantal niches die een antwoord bieden op gangbare problemen binnen de regimes. Deze drie tendenzen maken dat niches regimes kunnen vervangen.

Transitiemanagement voor een duurzaam lokaal beleid

Een aantal Nederlandse wetenschappers gingen verder dan het beschrijven van hoe socio-technologische transities verlopen en gingen zich afvragen hoe in te spelen op veranderingen en hoe die te beïnvloeden zodat ze de richting opgaan van een duurzame samenleving. Ze gaven hun model de naam transitiemanagement en ontwikkelden een cyclus.

Ook in Vlaanderen heeft men dit model in de praktijk

van plattelandsgemeente tot grootstad een aantal burger, pioniers uit het middenveld of uit kennisinstellingen die voortrekkers zijn op het vlak van duurzame ontwikkeling. In een eerste stap is het belangrijk hen te verzamelen en samen na te denken rond hoe een duurzame gemeente er uit zou moeten zien. Zo'n toekomstbeeld is geen voorspelling of een ontwerp en het gaat ook niet over de waarschijnlijkheid van het toekomstbeeld, maar over de vraag waar we als gemeente of stad heen zouden moeten gaan. Noem het een inspiratiebron die enthousiasme opwekt om van onderuit initiatieven te ontlokken en richting te geven.

Voorbeeld Lubbeek: in de gemeente Lubbeek werd in 2007 gestart met de invulling van de duurzaamheidsspiegel. Er werd een werkgroepje opgericht met geïnteresseerden uit de milieuraad en de gemeentelijke raad voor internationale samenwerking om het proces te begeleiden. Ondertussen werd deze werkgroep uitgebreid met een aantal geïnteresseerde inwoners. De volgende stap zal zijn om een aantal pioniers uit het Lubbeekse bedrijfsleven bij het proces te betrekken. De werkgroep duurzame ontwikkeling zal zich naast de opvolging van de duurzaamheidsspiegel bezig houden met het uitwerken van voorstellen voor een duurzaam Lubbeek.

Zo'n toekomstbeeld moet uiteraard ook leiden tot concrete resultaten. Daarom moet de langetermijnvisie vertaald worden naar tussendoelstellingen en naar concrete stappen om die tussendoelstellingen te bereiken.

Na het uitzetten van de paden en de tussendoelstellingen kunnen de lopende activiteiten en campagnes in de gemeente worden getoetst aan de nieuwe inzichten. Daarnaast zal er nood zijn aan een aantal vernieuwende experimenten, namelijk aan projecten die een hoog risicogehalte hebben, maar waaruit veel te leren valt voor alle partners. Zeer belangrijk is om veranderingen op te volgen ('monitoring'), te evalueren en acties aan te passen. Dit is de kern van transitiemanagement: beïnvloeden, aanpassen en sturen.

Voordelen en bedenkingen

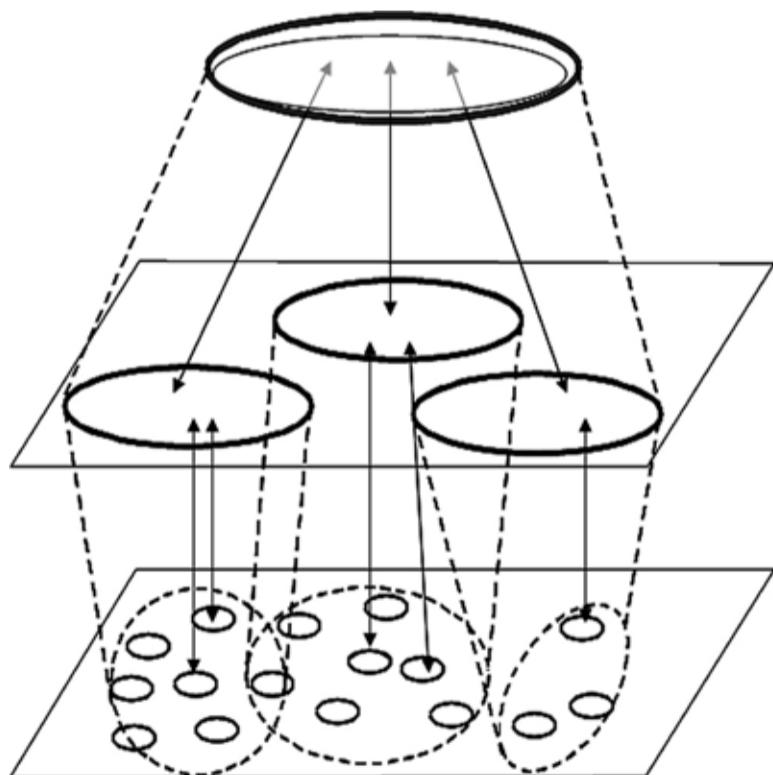
Er bestaan een aantal modellen die gemeenten aan zetten om duurzame ontwikkeling in de kern van het gemeentelijke beleid te laten doordringen. Het meest bekende is Lokale Agenda 21. Maar het is de nieuwe manier van aanpakken die maakt dat transitiemanagement meer aansluit bij de huidige tendenzen. Het uitdagende aan de benadering ligt onder andere aan het feit dat ze een focus biedt, namelijk dat we ons moeten richten op omschakeling in een aantal grote systemen en dit niet enkel op individueel niveau. Transitiemanagement biedt het een perspectief biedt, een kader om op een systematische manier na te denken.

Transitiemanagement kan het huidige beleid van een gemeente in bedden in een lange termijn perspectief dat wordt gekenmerkt door een visie van vernieuwing en samenhang, en kan de gemeente dus een rol geven van innovatieve voortrekkers worden. Het kan een nieuwe wind laten spelen en doorbreekt het de oude tegenstelling tussen korte termijn en lange termijn beleid.

Uiteraard zijn er ook een aantal bedenkingen. Zo is transitiemanagement redelijk nieuw en zijn er weinig ervaringen met transities binnen regio's en gemeenten. Er zal dus in de komende jaren moeten gezocht worden naar een vertaling van het overwegend wetenschappelijk discours naar praktische modellen voor gemeenten, en moet er gezocht worden naar gepaste begeleiding en financiële middelen voor gemeenten die in dit proces willen instappen. Ook het Steunpunt Lokale Agenda 21 kan hierbij een rol spelen.

Deirdre Maes

(Met dank aan Peter Tom Jones en Erik Paredis)

Boven het regime staat het landschap, een metafoor om grote tendensen te beschrijven zoals globalisering of individualisering en het wereldbeeld dat hiermee samenhangt. Ook het kapitalistische economisch systeem valt hieronder. Daarnaast bevat het landschap een aantal schokken die op ons afkomen zoals klimaatsverandering of de nakende oliepiek. Een landschap verandert relatief traag tot zeer traag, in tegenstelling tot de regimes die gemakkelijker te veranderen zijn. Onder het regime zitten niches, plaatsen waar radicale veranderingen vorm krijgen. De technologieën en praktijken in de niches, wijken sterk af van wat gebruikelijk is

gebracht via transitiearena's rond duurzaam wonen en bouwen en rond duurzaam materiaal beheer.

Alhoewel beide arena's over deelsystemen gaan en niet over regio's of plaatsen, is het transitiemanagement model ook voor gemeenten zeer interessant. Er gebeurt in Vlaamse gemeenten heel wat rond duurzame ontwikkeling, denk maar aan de klimaatwijken, voedselteams of Fietsen naar Kyoto. Maar willen deze projecten en campagnes een structurele verandering of transitie betekenen, dan is het noodzakelijk om dergelijke kortetermijnacties te koppelen aan een langetermijnvisie. Nu vind je in elke gemeente,

Duurzaam reizen is meer dan een brochure op gerecycleerd papier

Binnen de exponentieel groeiende toerisme-industrie heerst al enkele jaren een trend om elke trip naar de natuur als duurzaam toerisme te definiëren. Zelfs Belgische alternatieve reisorganisaties maken zich met het nemen van een paar groene cosmetische maatregelen schuldig aan 'greenwashing'.

Vlucht naar Verwegistan

Touroperators beseffen dat hun klanten milieubewuster worden en dat bijvoorbeeld het klimaatprobleem bij een groeiende minderheid mensen begint te knagen tijdens hun vlucht naar *verwegistan*. De markt voor duurzaam reizen is geboren vanuit die vaststelling, maar heeft nog een lange weg te gaan voor ze zich die term waardig is. Tijdens de 2500 km aan omzwervingen in de Nepalese Himalaya deed meer dan één ontvullend voorval me nadenken over duurzaam toerisme (zie kader).

de bergen tegen komt zijn inderdaad iets duurder omdat ze werk verschaffen aan een hele economie van lokale dragers en kleinhandelaars. Maar 2 euro voor een rijkelijke maaltijd in de betere van die lokale restaurantjes is bezwaarlijk 'duur' te noemen. Wat deze groepen toeristen er wel kopen zijn plastic water- en colaflessen die – via de tussenstap van de sporadische vuilnisemmer – in het ravijn gedumpt worden. Door in tenten te logeren hoeft men ook geen 1 euro per nacht te betalen voor een overnachting in een best comfortabel guesthouse die je op bijna alle routes tegenkomt. In

zame reizigers kunnen zijn. In groepsreizen met een strak schema kan men zich geen oponthoud permitteren, waardoor duurzame keuzes meestal moeten wijken. Het beetje medelijden dat veel toeristen toch krijgen bij het zien van al die armoede, gaat vaak naar bedelende kindjes. Langs populaire routes zoals de Annapurna of de Everest stoppen kinderen vaak met school omdat bedelen lucratiever is. Zelfs het afkopen van dat schuldgevoel is dus alles behalve duurzaam.

Duurzaam reizen is gewoon duurzaam doen

Duurzame wandelreizen maken in Nepal is nochtans niet zo moeilijk en bovendien zelfs zeer aangenaam. Als je vlucht naar Nepal met compenco2 compenseert, dat kleine beetje afval terug uit de bergen meeneemt en je bronwater gewoon filtert of zuivert met een tabletje voorkom je al heel wat milieuoverlast. Allemaal samen dezelfde lokale maaltijd nemen bespaart de eigenaars van kleine restaurantjes in tijd, houtverbruik en kosten. Door steeds de kleine eigenaars in de kleinere dorpen en in minder bezochte streken uit te kiezen zorg je dat je geld naar de mensen die het nog nodig hebben gaat en niet naar de vele hoteleigenaars op de populairste routes die in Hong Kong of New Delhi wonen. In die familiehotelletjes is er vaak meer kans om een praatje met de lokale mensen te slaan. Die appreciëren het enorm als je een paar zinnen in hun taal kunt spreken en de lokale beleefdheden bij groeten en eten kent. Een enkele vraag in de lokale taal kan het verschil maken tussen een dorpeling die zich bij het gebrek daaraan genegeerd of zelfs beledigd voelt of een gastheer bij wie het zelfvertrouwen en identiteitsgevoel een boost krijgen, ook al schakel je daarna toch naar het Engels over. Tijd maken om plannen aan te passen aan de omstandigheden is altijd beter dan in een strak schema naar Nepal komen. Vluchten hebben vaak dagen vertraging, stormen kunnen je vastpinnen in een dorp, stakingen maken dat je de stad niet uit kunt.

Met deze eenvoudige ingrepen kun je de juiste mensen economisch steunen, hun sociaal weefsel zelfs versterken, vermijden dat onduurzame keuzes zich voordoen en binnen de marges van het ecologisch draagbare blijven. De meerkost van 150 euro om je vlucht naar Nepal te compenseren haal je er zo uit als je niet bij een Belgische 'duurzame' reisorganisatie boekt, bij wie een groot deel van het geld in België blijft, maar als je zelf een gids en dragers zoekt in het ruime aanbod dat in Kathmandu aanwezig is. De enige klik in je hoofd is dat je niet moet focussen op de top, maar op de weg naar de top.

Nick Meynen

Ecologisch reizen en duurzaam toerisme klinken mooi in de (soms toch al op gerecycleerd papier gedrukte) brochures van Joker, Anders Reizen en vele andere 'alternatieve' reisorganisaties. In de visietekst van Anders Reizen lees ik dat wandelen op zich al duurzaam reizen is, maar is dat wel zo? Als je dat twee weken in Nepal gaat doen zonder je vlucht te compenseren stoot je al meer CO₂ uit dan eender welke autoreis in Europa. Sommige organisaties zoals Joker moedigen sinds enkele jaren de aankoop van *green seats* aan, maar als hen gevraagd wordt waarom hun vereenvoudigde formules drie keer goedkoper zijn dan de zeer gedetailleerde formules van compenco2 (een niet-commerciële aanbieder van compensatieprojecten) blijft het oorverdovend stil. In Nepal zelf vallen veel reizen met het duurzaamheidslabel zo door de mand.

Afvalcruise door de bergen

Een klassieke trektocht met één van die zogezegd duurzame operators ziet er ongeveer zo uit. Een groep van 10 toeristen stapt in 12 dagen op en neer naar het zeer druk bezochte basiskamp van de Everest. Ze worden gevolgd door zeker 20 dragers en gidsen die alle tenten, eten en drinken meesleuren. Als een cruise die door de bergen trekt, alle voorraden bij heeft en overal afval achterlaat. Door alle proviand in een supermarkt in de hoofdstad Kathmandu te kopen moet er lokaal quasi niets bijgekocht worden. De lokale winkeltjes en restaurantjes die je werkelijk overal in

Nepal zelf gaat het gros van het geld naar een groot bureau met rijke baas in Kathmandu en zeker niet naar de onderbetaalde dragers. Dat die vaak aan hun lot worden overgelaten bleek voor de zoveelste keer toen ik in de bergen een groep sombere Fransen tegenkwam die vertelden dat ze twee dragers 'kwijt' waren geraakt in een sneeuwstorm. Niemand ging ze zoeken, de reis ging gewoon verder en de drager die door zijn slechte schoeisel zwarte en bevroren tenen had mocht niet eens met een vlucht van 50 euro naar een hospitaal vliegen omdat hij zijn werk nog niet af had. Het is slecht één voorbeeld van het egocentrisme waardoor veel 'alternatieve' reizigers het tegenovergestelde van duur-

Net voor de pas ontleemt een sneeuwstorm ons elk zicht en spoor. De kniediepe sneeuw gaat naadloos over in één witte alles-omhelzende muur. We zijn begin oktober, in wat het zonnige en sneeuwrijke seizoen zou moeten zijn. De periode dat jakkaravanden afzakken naar de lager gelegen weides om er de winter door te komen. We focussen op elke stap, die ons weer dichterbij brengt, tot de vlaggetjes van de pas ons verlossend toewuiven. Kleur in de witte wereld. Menselijke dankbaarheid uitgedrukt in boeddhistische gebeden die volgens het lokale geloof met elke beweging naar die andere wereld geflapperd worden. We voegen onze vlaggetjes toe, leggen een steen op de hoop en laten de immense stilte en ruigheid eventjes doordringen. Het getoeter en gegalaver van de beschaving ligt al drie weken achter ons, de oergevoelens van verbondenheid en eenheid met de natuur drijven spontaan weer boven. Net in deze zuivere wildernis, ver van de druk belopen paden, vinden we een set opklapbare tafels en stoelen. De groep Duitsers die we gisteren kruisten, de enige andere mensen die de pas in de laatste dagen overstaken, hebben de goden blijkbaar op andere wijze bedankt voor de goede doortocht. Hun gids had ons al laten weten dat de lastdieren het wel erg lastig hadden op de pas. Het stond nochtans zo mooi op hun identieke zakken: 'Himalaya Ecological Trekking'. Op de enige mogelijke kampplaats na de pas: recent geopende champignonblikjes, plastic flessen en ander afval. Triestig om te zien hoe snel idealen ingesneeuwd geraken.

We leven in een historisch tijdsgewricht. Drie wereldsystemen – het financiële systeem, de wereldeconomie en het wereldecosysteem – zijn fundamenteel ontregeld en botsen met elkaar. De aard en de omvang van deze crisissen zorgen ervoor dat we er niet zomaar kunnen 'uitgroeien'. Het verder plaveien van het klassieke en ouderwetse groeipad leidt ons niet uit de tunnel, maar rijdt ons alleen verder vast. Klassieke keynesiaanse recepten die de weggevallen investeringen door gezinnen en bedrijven moeten compenseren met overheidsbestedingen, hebben geen zin als ze ons niet tegelijk doen afkikken van onze energieverlating en komaf maken met onze roofovername op het milieu. De schade wordt voortvloeiend uit onze aantasting van het milieu wordt stilaan zo astronomisch hoog dat ook de regeneratie van onze economische welvaart in het gedrang komt. Harde economische cijfers maken duidelijk dat milieu geen zachte waarde (meer) is. Voormalig Wereldbank econoom Sir Nicolas Stern becijferde dat een verder opwarmend klimaat een economische kost met zich meebrengt in de grootteorde van 5 tot 20 procent van het wereldwijd Bruto Binnenlands Product, zo'n 10 keer meer dan de kost om deze klimaatopwarming binnen de perken te houden. Pavan Sukhdev, topeconoom bij de Deutsche Bank, rekende ons voor dat de economische kost als gevolg van een verlies aan biodiversiteit en ecosysteemdiensten hoger ligt dan de kost van de huidige economische recessie.

De mens leeft vandaag dus niet alleen van de interest van de natuur maar vreet in op het kapitaal ervan. We zagen de tak af waar we op zitten. It's the ecology, stupid!

In mijn boek 'Nieuw land in zicht' beschrijf ik hoe het zover is kunnen komen. Hoe de wereldorde die gebaseerd was op het model van de nationale welvaartsstaat in crisis is geraakt. Hoe door een veranderende rol van kapitaal, een verzaaiing van thuismarkten en het doorschuiven van facturen naar elders en later de motor van de nationale welvaartsstaat is beginnen sputteren. De motor die decennia lang via steeds hogere productiviteiten afoming van de productiviteitswinsten ten voordele van een koopkrachtverhoging van de arbeiders en de uitbouw van sociale voorzieningen, een dubbele spiraal van massaproductie en massaconsumptie aandreef. De welvaartsstaat is door de globalisering en deregulering van de financiële markten in een fiscale en budgettaire crisis terecht gekomen. Een crisis die in omvang toeneemt door uitgestelde kosten (bv in sociaal overleg overeengekomen pensioenrechten) en een vergrijzende bevolking die langer leeft en de kosten van een 'technologischer' wordende gezondheidszorg exponentieel doet toenemen. Ook de afwenteling van milieukosten heeft zijn eindpunt bereikt. Het milieu slaat terug. Onder de vorm van bootvluchtelingen, orkanen, stijgende prijzen voor afnemende biologische, fossiele en minerale natuurlijke rijkdommen, afnemende visvangsten, of mislukte oogsten.

'Nieuw land in zicht' stipfelt daarom een route uit om zwalpend schip van de nationale welvaartsstaat terug zeewaardig te maken en koers te zetten naar een nieuwe wereld. Die nieuwe wereld zal niet langer gebaseerd zijn op de nationale verspilling- en ontginnings-economieën van de 20ste eeuw – die niet langer in staat zijn welvaart te regenereren en uit te

breiden – maar op een duurzame mondiale kringlooeconomie. Onze nieuwe wereldorde van de 21ste eeuw biedt perspectief op een economisch samenlevingsmodel dat een groeiende wereldbevolking blijvend kan insluiten.

In de zoektocht naar deze nieuwe wereld, maakt 'Nieuw land in zicht' in de eerste plaats een analyse van de systeemfouten die in het huidige bestel vervat zitten. Het zijn de constructiefouten die het schip van de nationale welvaartsstaat doen lekken en aan het zinken brengen. Economische wetmatigheden, sociale vooronderstellingen en institutionele uitgangspunten waarop onze maatschappij werd gebouwd, blijken sterke mankementen en onbedoelde neveneffecten te vertonen. Zo blijkt de wet van de comparatieve voordelen van David Ricardo – de basis voor vrijhandel – enkel te werken in de veronderstelling dat kapitaal en arbeid internationaal niet mobiel zijn, zorgt het internationaal muntstelsel met de dollar als reservemunt ervoor dat de VS boven hun stand kunnen leven en alle ontwikkelingslanden samen zo'n 300 miljard \$ aan gedeelde inkomsten door hun neus geboord zien en blijkt Joseph Shumpeters principe van de creatieve destructie niet op te gaan voor de ontginnings-economie waar oudere ontginnings- steeds goedkoper zijn dan nieuwere (waardoor de reeds lang gevestigde producenten zogenaamde 'windfallprofits' of meevalwinsten genereren). Ook het internationaalrechtelijk principe van de natiestaat als hoogste soeverein gezag schiet tekort als het gaat om de aanpak van mondiale problemen zoals de klimaatopwarming, migratie en de stabiliteit van de financiële markten.

De analyse van deze systeemfouten wordt gevolgd door suggesties voor de reparatie ervan. Zo wordt een nieuwe institutionele architectuur uitgewerkt voor een duurzaam beheer van het mondiaal 'gemeen goed' en een rechtvaardigheidstheorie voor een eerlijke mondiale verdeling gebaseerd op een gelijk aandeel voor iedereen. Binnen dat kader wordt werk gemaakt van een 'eerlijk handelsregime' in plaats van de bestaande vrijhandelsdoctrine, een mondiaal reservemuntstelsel als alternatief voor de afbrokkelende en systeembedreigende rol van de dollar als reservemunt en een 'windfallprofit' die oude technologie doet meebetalen voor de ontwikkeling van nieuwe.

'Nieuw land in zicht' geeft ook aan hoe de sociaaldemocraten opnieuw de stuurlijn kunnen worden van het vlotgetrokken schip dat koers zet naar de nieuwe wereld. Zoals de sociaaldemocraten tijdens de vorige eeuw de regisseurs waren van de nationale verzorgingsstaat, moeten zij in de 21ste eeuw het 'collectieve willen' weten te bundelen rond deze nieuwe wereldorde die inclusiever, socialer en duurzamer is.

Bart Martens

Vlaams volksvertegenwoordiger en senator

Bart Martens, Nieuw land in zicht – Sociaal-democratisch kompas voor de 21ste eeuw, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 2009, ISBN 978-90-441-2444-6 280 blz. – €26,90

column

ERIK PAREDIS

Ze is nogal nuchter van aard. Asjeblief geen roze aan haar lijf. En het nut van een gsm voor zichzelf ziet ze voorlopig ook nog niet in. Als ik wat zit te prutsen aan de titelpagina van weer eens een baanbrekend wetenschappelijk rapport, komt ze me een paar zelfgebakken koekjes brengen en begint ze ingespannen over mijn schouder mee te lezen: "So-cio-tech-ni-sche-sys-teem-in-no-va-tien-tran-si-ties-van-the-o-re-ti-sche-in-zich-ten-naar-be-leids-ver-ta-ling." (hapt naar adem) "Ja, amai. Wie leest dat nu eigenlijk, vake? Veel mensen? Niet veel mensen!?! Waarom schrijf je het dan?" Ik lach een beetje schaapachtig, waardoor ze op dreef begint te raken. "En dan nog, alsof ze daarvan iets gaan begrijpen. En als ze het al begrijpen, wat gaan ze er dan mee doen?" Ze kijkt me aan met haar lichte ogen en een triomfantelijke glimlach om haar mond. Op het moment dat ik zo'n rapport afwerk, vraag me dan wat de reactie van auteur x op de stelling van auteur y was, en of dat een nieuw inzicht brengt in duurzame ontwikkeling. Maar vraag me niet wat ik denk dat de impact zal zijn van al dat geschrijf. Want dan vallen de vorige drieëntwintig rapporten als een natte dwiel in mijn nek. En een vlinder van Lorenz zat daar voorlopig niet tussen (al weet je nooit wat deze chaotische wereld nog allemaal in petto heeft).

Maar vaders hebben lepe trucs onder de leden. Als ze licht triomfantelijk mijn bureau uitstapt, vraag ik plots: "Heb je al ooit met een mug in dezelfde kamer geslapen?" Ze draait zich verbaasd om; ogen die ten hemel draaien: "Vááááakeuh ... wat een rare vraag. Dat weet je nu toch ook wel." – "Okee, dan weet je toch ook dat één mug heel vervelend kan zijn. Zo één mug kan genoeg invloed hebben om je lang uit je slaap te houden. Dus misschien heeft zo één klein rapport ook wel onverwacht veel invloed." – "'t is waar", zegt ze en ze slaat me goedgemutst op de schouder, "soms ben je wel eens vervelend."

En dan mag ik allicht van geluk spreken dat ze nog onbekend is met mank lopende vergelijkingen. Je kunt muggen ook doodmeppen, of vergiften, of met een muggenpet op afstand houden. Hebben muggen eigenlijk ooit de loop van de geschiedenis beïnvloed? Ik zou het allicht bij Jared Diamond eens moeten uitvlooien, maar voorlopig kan ik alleen op het voorbeeld van de malariamug komen. Aangenaam gezelschap.

De vlinder en de mug

Maar soms helpen vergelijkingen wel. Een paar weken geleden was ik uitgenodigd om bij de voedingsindustrie te gaan spreken over voeding in 2050. Na een verhaal over mogelijke toekomstscenario's en transitiepaden voor de voedingsindustrie, volgde een geanimeerde discussie (enkele deelnemers hadden toen wel al boos de koptelefoon van hun hoofd gesleurd, ofwel omwille van de slechte vertaling, ofwel omdat mijn verhaal te gortig was). Eén van de vraagstellers kon ermee akkoord gaan dat voortdurende materiële groei in een fysisch begrensde wereld niet mogelijk is. Maar hoe kunnen we ooit met die beperkingen leren omgaan? Een concreet antwoord daarop is altijd moeilijk, maar meestal haal ik dan één van mijn geliefde vergelijkingen uit de kast, van de hand van Wolfgang Sachs. Sachs betoogt altijd met veel vuur en overtuiging dat het juist grenzen zijn die creativiteit losmaken én kwaliteit mogelijk maken. Op een piano met een beperkt aantal toetsen zijn de grootste meesterwerken gecomponeerd. Een piano met een oneindig aantal toetsen of een viool met een oneindig aantal snaren wordt onbespeelbaar. Grenzen zijn voorwaarde voor kwaliteit.

Daar kon mijn gesprekspartner inkomen. Maar stel nu dat je die piano in de beperkte ruimte van een kamer zet, zoals in de beperkte ruimte van de aarde. Als er dan een tweede persoon in die kamer komt, heeft die toch al geen piano meer om op te spelen? Het gesprek liep ongeveer verder als volgt. Ik: "Toch wel, je speelt gewoon quatre mains. Dat is dan een rechtvaardige verdeling én plezant." Enige hilariteit, waarna hij: "Okee, maar als er twintig die kamer binnenkomen, zit je wel met een bevolkingsprobleem." – Ik: "Om op die piano te spelen wel, maar geef die dan een gitaar en drums en blaasinstrumenten en je kunt een heel orkest maken." We worden allemaal wat lacherig nu. Hij: "Akkoord, maar ergens is er toch een grens? Je kunt niet blijven mensen en instrumenten in zo'n kamer zetten." Daarover zijn we het meteen eens. Duurzame ontwikkeling vraagt grenzen én aan productie en consumptie én aan bevolkingsgroei. Nooit te beroerd om stroop om de mond smeren als ik mensen naar de duurzaamheidskant wil overhalen, duw ik het gaspedaal nu helemaal in (industrie en wetenschap, één strijd, weet u wel): "Ik denk dat de industrie daarin ook een rol kan spelen. Hier zit een enorme creativiteit. Die zou toch veel meer ingezet kunnen worden om kwaliteit en grenzen aan elkaar te koppelen." Over die creativiteit zijn ze het alleszins eens. Waarna ik met de vraag blijf zitten: houden muggen van stroop? Of vlinders?

Erik Paredis

60 jaar NAVO: de inzet

I Het boek 'Als de NAVO de passie preekt' behandelt de evolutie van de NAVO van haar ontstaan tot op vandaag. Het boek zoekt naar het waarom van trans-Atlantisme bij de oprichting, behandelt enkele evoluties in de militaire strategieën, en graaft naar de reden van voortbestaan van dit bondgenootschap.

Een leger zonder vijand

Na het wegvallen van de communistische vijand vond de NAVO een nieuwe bestaansreden in haar uitbreiding naar Oost-Europa en verder. Zo ontstond het Partnership for Peace als voorbereiding op een effectief lidmaatschap. Dit beleid is nog altijd aan de gang en de belangrijkste drijfveer daarvoor is dat Washington Europa en Azië kost wat kost aan zijn controle wil onderwerpen. Het noordelijk halfrond herbergt zeer veel natuurlijke rijkdommen, meer dan de helft van het aantal mensen op de wereld, een enorme wetenschappelijke en technische kennis en een grote economische en sociale dynamiek. Zoals West-Europa na de Tweede Wereldoorlog op verschillende manieren met de VS werd verbonden op het vlak van handel, investeringen, wetenschappelijke uitwisseling en politieke, militaire en culturele relaties, zo probeert de Westerse elite haar invloed nu uit te breiden naar Oost-Europa en Centraal-Azië. De NAVO is hierbij een onmisbaar instrument. Voor Rusland ligt de uitbreiding van de NAVO op voormalig Sovjetgebied natuurlijk uiterst gevoelig. Moskou beschouwt dit als een poging om Rusland geografisch in te kapselen. De NAVO probeert Rusland te paaien met het aanhalen van de bilaterale relaties, maar zegt tegelijk dat Rusland over het uitbreidingsdossier geen vetorecht heeft.

Oorlogszuchtig energiebeleid

De jongste jaren duikt het begrip energieveiligheid met de regelmaat van een klok op tijdens belangrijke NAVO-bijeenkomsten. De controle over Afghanistan vormt een essentieel element in de ontsluiting van de energiegrondstoffen die Centraal-Azië rijk is. De westerse afhankelijkheid van Rusland om deze grondstoffen op de westerse afzetmarkten te krijgen, is te groot. Een zuidelijke ontsluitingsweg zou een mogelijk alternatief zijn, met pijpleidingen vanuit het gasrijke Turkmenistan bijvoorbeeld over Afghanistan naar de Pakistaanse havens. Tegelijkertijd zouden een Amerikaans georiënteerd Irak en Afghanistan een sterke verschuiving teweegbrengen in de regionale krachtsverhoudingen tegen het vijandige olie- en gasrijke Iran. De ondersteuning die de NAVO in Afghanistan biedt aan de Brits-Amerikaanse Operation Enduring Freedom, zuigt de hele westerse wereld mee in een uitzichtloze oorlog. De strategie van een civiel-militaire samenwerking (CIMIC) moet de aanwezigheid van de buitenlandse bezettingstroepen bij de bevolking verzachten.

Deze oorlog in Afghanistan is de toepassing van het nieuw strategisch concept dat tien jaar geleden werd afgekondigd. De oorspronkelijke kernopdracht van de NAVO, collectieve verdediging van het grondgebied, werd in een steeds mondiale evolutie van de economie aangevuld met een interventie-doctrine, die onder een humanitaire dekmantel moet zorgen voor de nodige stabiliteit in de strategische omgeving van de lidstaten. Met de bombardementen op Joegoslavië werden de VN buitenspel gezet. De oorlog tegen Afghanistan werd ook al gevoerd zonder voorafgaandelijke goedkeuring door

de Veiligheidsraad van de VN. Het afgelopen decennium zijn we er dus meermaals getuige van geweest dat westerse leiders het internationaal recht volgens eigen inzichten en belangen interpreteren.

Nieuwe allianties

Het beleid van Washington is er al een tijdje op gericht om zowel met China als India een goede verstandhouding te realiseren. De economische en financiële mondialisering vereist een ongehinderde toegang in regio's waar economische wereldspelers rekenen op grote winstmogelijkheden. In dit verband treden nieuwe grootondernemingen op de voorgrond – nieuwe multinationals van Aziatische of Zuid-Amerikaanse origine – die hun eigen groei nastreven, los van de klassieke door het Noorden gedomineerde economische paden. Voor de NAVO is dat een voldoende reden om op zoek te gaan naar wereldomvattende allianties, om zo de dominante positie van de westerse economische concerns veilig te stellen. Hier komen de akkoorden op de voorgrond tussen de NAVO en Japan, Australië, en – specifiek voor het Midden-Oosten – met Israël, net als samenwerkingsprogramma's voor de andere landen van het Midden-Oosten en de Golfregio. In dit kader moet ook het wereldwijde netwerk van Amerikaanse militaire basissen worden gezien. De strijd tegen het terrorisme dient daarvoor als welkome dekmantel.

Een militair kader geven aan internationale tegenstellingen, botsende belangen of andere evoluties blijft een fundamentele noodzaak voor de wapeningsindustrie. Het beeld scheppen van een complexe tegenstander zoals bijvoorbeeld 'het terrorisme', is hierbij van onschatbaar belang. De militair technologische voorsprong van de VS verplicht de bondgenoten tot grotere financiële inspanningen. Er gaat van het NAVO-bondgenootschap een permanente druk en logica uit ten behoeve van een constante vernieuwing en modernisering van de wapeningsindustrie. Vandaar ook de onophoudelijke pleidooien om het defensiebudget in elke lidstaat te verhogen.

Nucleair

De NAVO wil kost wat kost haar absolute superioriteit behouden. De nucleaire afschrikking blijft de hoeksteen, ook ten aanzien van vijanden die zelf niet over een atoomwapen beschikken. Het bondgenootschap blijft zich het recht toe-eigenen om als eerste het atoomwapen te gebruiken. De ontwikkeling van een raketterschild vormt een cruciaal onderdeel in deze first-strike optiek: na een eerste, verwoestende kernaanval van het Westen zal nog maar een bescheiden nucleair antwoord te verwachten zijn, dat gemakkelijk door het ruimteschild kan opgevangen worden. Ondanks de clausule in het non-proliferatieverdrag dat men geen kernwapens mag overbrengen naar niet-kernwapenstaten, blijft de NAVO atoombomben stationeren in lidstaten die zelf geen kernwapenstaat zijn, zoals bijvoorbeeld in het Belgische Kleine Brogel en het Nederlandse Volkel.

Ludo De Brabander en Georges Spriet

'Als de NAVO de passie preekt...' verscheen bij EPO. In het boek geven beide auteurs een uitvoerig historisch portret van het bondgenootschap en het streven van de NAVO naar een ambitieuze mondiale rol. Die heruitgevonden rol leidt tot nieuwe wereldwijde spanningen en werpt vele vragen op. Zorgt de VS-politiek voor tweespalt in de EU? Zijn we op weg naar een nieuwe koude oorlog met Rusland? Wat met opkomende machten als China?

Meer info op www.vrede.be

colofon

Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling (VODO vzw)
Vlasfabriekstraat 11, 1060 Brussel
TEL 02 536 19 40
FAX 02 536 19 43
E-MAIL thomas.ducheyne@vodo.be
WEBSITE www.vodo.be

V.U. Guido Van Steenberghe, Vlasfabriekstraat 11, 1060 Brussel

Deze krant is een uitgave van het Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling (VODO vzw). Teksten vallen onder verantwoordelijkheid van de auteurs. Standpunten zijn niet noodzakelijk de standpunten van VODO of zijn lidorganisaties.

Redactie Leida Rijnhout, An Heyerick, Deirdre Maes, Gert Vandermosten, Nick Meynen, Sarah Hutse, Thomas Ducheyne
Cartoon Arnout Fierens
Eindredactie Thomas Ducheyne
Secretariaat Sarah Hutse
Vormgeving Magelaan cvba, Gent

Druk Druk in de Weer.
Gedrukt op recyclagepapier (100% post consumer) en met vegetale inkt

Het Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling (VODO vzw) is een samenwerkingsverband tussen een belangrijk deel van de nieuwe sociale bewegingen in Vlaanderen. Het overleg wil het maatschappelijk debat over duurzame ontwikkeling stimuleren door het opzetten van gezamenlijke initiatieven, beleidsbeïnvloeding, studiewerk. VODO is onder andere actief op het vlak van consumptie- en productiepatronen, landbouw, arbeid, ecologische belastinghervorming, indicatoren voor

duurzame ontwikkeling, vorming over duurzame ontwikkeling, Lokale Agenda 21 en is lid van de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling.

De leden van het overleg zijn: 11.11.11 – Koepel van de Vlaamse Noord-Zuidbeweging, BBL Vlaanderen, Bioforum, Broederlijk Delen, CVN, Ecolife, Forum voor Vredesactie, Globelink, Greenpeace Belgium, Groenhart, KWIA, Nederlandstalige Vrouwenraad, Netwerk Bewust Verbruiken (NBV), Netwerk Vlaanderen, Oxfam-Solidariteit, Oxfam-Wereldwinkels, PROTOS, UCOS, Vluchtelingenwerk Vlaanderen, VELT, Vrede vzw, Vredeseilanden, Wereldsolidariteit, WERVEL, WWF-Vlaanderen.

